

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 93 1972

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

4.

Likväl skulle jag vilja avsluta denna granskning med några mer allmänna kritiska funderingar. Att »retuscherade Blanck» måste vara en viktig uppgift idag. Men man ska inte inbilla sig att man därmed har skjutit hans arbete i sank. Det är nämligen alls inte omöjligt att Blancks *helhetsgrepp* fortfarande kan vara fruktbart att anknyta till. Själv tror jag att det förhåller sig så. Och jag kan inte se annat än att det innebär en avsevärd och negativ *perspektivförträngning*, om man som IS överger det till förmån för atomistiska detaljfixeringar.

Blancks stora intresse var ju förbindelsen dikt-samhälle. För honom hade dikten inte minst sina rötter i samhällelig ideologi och politisk dagsverklighet. Visserligen klädde han sitt program i en, idag naturligtvis lättkritiserbar, »positivistisk» dräkt. Men det grundläggande i programmet bör fortfarande stå som en högst produktiv ansats. I det relevanta fallet skulle det alltså gälla att fördjupa analysen av GF:s program för en götisk-nationell renässans genom att studera dess funktion i samtidens politiska liv och dess förhållande till de olika ideologiska aspirationerna i tiden. För att på så sätt fixera dess plats i den samhälleliga dynamiken borde man anknyta till huvudtesen hos Blanck (fruktbar även efter de nödvändiga korrigeringarna): nämligen att den svenska in- och utrikespolitiska situationen tvingade göterna bort från ett konkret politiskt handlingsprogram och i stället snart nog hänvisade dem till det abstrakt antikvariska och moralistiska, avskurna som de var från varje organiserad, klass- och gruppsspecifik grundval.

Utifrån en sådan analys skulle man troligen kunna hyfsa debatten kring de otvivelaktigt existerande inslagen i stadgeförslag och stiftelseurkund av en »civistisk» ideologi med 1700-talsrötter — men samtidigt visa, hur dessa inslag hela tiden tenderar mot schablonretoriken och så att säga rör sig från det militanta Juntan-arvet fram mot den senare nationalkonservatismen. Vid GF:s bildande är »götiskheten» fortfarande en möjlig drapering för en »republikansk» dygdesvärmande medborglighet. Liksom spartanen och romaren kunde den gamle göten bli föredöme för medborgelig handling! En linje i Thorilds revolutionarism har sin plats här, liksom de »jakobinska» inslagen i Tegnérs Lantvärnssång; Livijn och Hammarsköld kan i sin ungdom offra åt denna retorik, liksom flera av de agerande år 1809; och Heijkenskölds insats för tryckfrihetens sak på riksdagen 1812 är en sen utlöpare härav. En försenad företrädare för samma idékonstellation kan den unge Janne Hazelius sägas vara

med sitt götiskt-republikanska patos under 1810-talets andra hälft. Mot bakgrund av ett sådant brett bakgrundsmaterial skulle, tror jag, GF:s specifika, i mycket konformistiska och uttunnade götiska ideologi kunna bestämmas på en gång med större precision och med blick för den sociala kontextens spänningsfyllda dynamik.

Kurt Aspelin

Tore Wretö, *Runebergs midsommaridyller*. I-IV.

De två runebergdikter Tore Wretö behandlar, Hanna och förstudien till denna, Midsommarfesten, kommenteras i tre kortare skrifter samt en sammanfattning på tyska. Det rör sig om en sammanläggningsavhandling (Uppsala) för fil. doktorsexamen. Till vardera dikten har Wretö utarbetat en kommentar avsedd för Vitterhets-samfundets utgåva av Runebergs samlade skrifter. Dessutom har han lagt fram en stilhistorisk analys av Hanna, redan 1970 publicerad i Svenska litteratursällskapets i Finland Historiska och litteraturhistoriska studier.

Skulle jag ta fasta på en opponents främsta uppgift — den att vara kritisk — skulle jag väl i första hand vända mig mot några av resonemangen just i denna tidigare stilhistoriska analys. Det vore emellertid fel att inte redan på detta inledande stadium understryka, att Wretö i sina arbeten uppvisar en gynnsam utveckling och att de senare delarna förefaller mer genomarbetade.

De två kommentarerna består enligt praxis av översikter beträffande utgivning, upplagor, översättningar, handskrifter, varianter. Förteckningen av alla dessa data har Wretö skött med föredömlig noggrannhet — ja, han försvarar sig i förordet till sammanfattningen mot att en del kunde synas pedantiskt. Detta är onekligen också fallet, men måste sannolikt vara så i ett arbete som detta. Det är så vitt jag förstår omöjligt att dra någon klar gräns mellan det väsentliga och det umbärliga och detta medför att åtskilligt förtecknas som för det stora flertalet trots allt förblir adiafora. Att Wretö t. ex. noterar att Runeberg avlade sin magisterexamen den 13 juni (1827) och inte, som anges i Fredrika Runebergs anteckningar, den 15 bör väl alltså ses som prov på noggrannhet och akribi snarare än missriktad knappologi.

Vidare består kommentarerna av översikter över vissa problem som de behandlade dikterna aktualiserar. Förutom en mycket fin översikt över tidigare forskning uppställer Wretö här också egna hypoteser, företrädesvis

i två riktningar. Dels undersöker han de tänkbara förebilderna för Midsommarfesten och Hanna, dels gör han vissa stilistiska iakttagelser i främst den senare. Vad förebilderna för de båda dikterna angår utreder Wretö ingående vilken roll tyskarna Kosegarten, Voss och Goethe kan tänkas ha spelat för Runeberg och hur dessa »Lesefrüchte» kombineras med egna upplevelser. Vad beträffar Midsommarfesten finner han att man kan tillbakavisa påståendena om påverkan från Kosegarten och understryker i stället det vossiska inflytandet. Voss — och kanske än mer Goethe — har betytt mycket för utformningen av Hanna. Dessutom har Wretö i sin stilhistoriska analys av den senare dikten några ganska djärva och friska synpunkter på inflytande från svenska skaldar: roligast är väl hypotesen att Hanna innehåller reminiscenser från Stiernhielms Hercules. Wretö visar att Runeberg — förutom metern — övertagit några formuleringar ur barockdikten som väl eljest knappast har några större likheter med Hanna! Mindre övertygande är kanske parallellen med fru Lenngrens Pojkarne, där det gemensamma motivet bäddar för paralleller i nyckelord som *läxorna, lekarna och agan*.

Motivets betydelse för stilen är kanske något förbisedd i Wretös diskussion om de olika stilkaraktererna i Hanna. Wretö hävdar att diktens början är idyllrealistisk och sedan ändrar karaktär för att bli alltmer romantisk. I slutet återgår den så till det idyllrealistiska. Det romantiska avsnittet omfattar den upplammande kärleken mellan Hanna och den unge gästen i familjen. Såvitt jag nu förstår är det snart sagt omöjligt att skildra upplammande kärlek idyllrealistiskt; jag kan i vart fall inte föreställa mig hur en sådan skildring skulle se ut. Men iakttagelsen i och för sig är otvivelaktigt riktig. Här och var kanske Wretö har pressat sitt material längre än i alla fall jag är beredd att utan vidare följa med. När han hävdar att Hanna utvecklas från rationalistiskt 1700-tal till romantiskt 1800-tal ligger väl en del i tanken men formuleringen är väl mycket satt på sin spets.

En tes i den stilhistoriska analysen var ju inflytandet från Voss. I en tabell jämför Wretö vissa uttryck för den idyllepiska genrens kardinaldygder och jämför med de tre sångerna i Hanna. Han finner då att dessa förekommer oftast i första sången (15 belägg) och betydligt mer sällan i de övriga (tre belägg i andra, sex i tredje sången). »Detta förhållande tyder på en förändring av stilkarakter inom dikten», menar Wretö (Runebergs »Hanna», s. 170). Tyvärr bevisar dessa siffror ingenting: Wretö

har nämligen bara noterat manifestationen av ett ord, inte det antal gånger vart och ett av orden förekommer. Det är alltså i och för sig fullt möjligt att de femton olika orden i sång I förekommer vardera endast en gång men de tre i andra sången trettio. Wretö har alltså här utfört den första hälften av en annars säkert givande undersökning. Som den nu är utförd har den knappast det bevisvärde Wretö menar. Till detta kommer också att urvalet av ord och uttryck för kardinaldygderna kunde varit ett annat — framför allt större enligt min mening. Undersökningen stannar alltså vid en ansats som dock uppenbarligen är utvecklingsbar och som — så långt den är utförd — bekräftar Wretös intuitiva intryck.

De omfattande textkommentarerna, slutligen, är också de utförda med stor noggrannhet och stort vetande. Textkommentarer av denna art är nu än mer väsentliga än tidigare, inte minst då de är utförda med sådan ingående kunskap om texterna och forskningen kring denna som i Wretös fall.

Peter Cassirer

Margareta Wirmark: *Spelhuset. En monografi över Hjalmar Bergmans drama*. Rabén & Sjögren. Uppsala 1971.

Margareta Wirmarks doktorsavhandling, nya stilen — en av de tre större Bergmanstudier som sett dagen under loppet av två år — börjar med ett återgivande av pjäsen Spelhuset in extenso. Det är en välbetänkt åtgärd. Författarinnan går in i mikroskopisk granskning av texten och läsaren har ideligen behov av att jämföra hennes citat med det sammanhang där de ursprungligen står. Satt med liten stil tar Spelhuset dessutom bara 22 sidor i anspråk. Det betyder inte att stycket skulle vara obetydligt eller ens kort i scenisk mening. Stumt spel och pauser måste ta en avsevärd tid för att få verkan; det skulle vara av stort intresse att se Spelhuset uppfört på modernt sätt. Skådespelet är självt »modernt» i den teatrala »modernitetens» begynnelse.

Avhandlingsförfattaren anger som ett viktigt syfte att undersöka själva dramaformen, »Spelhusets dramatiska rytm». Hon antyder i förbigående en önskan att i någon mån rätta till den syn på Bergmans författarskap som gör dramerna till ett »supplement» till allt det övriga. Det är verkligen en fråga för sig varför denna uppfattning trots Bergmans delvis lysande dramatiska insatser ser ut att stå sig. Margareta Wirmarks studie riktar emellertid uppmärksamheten på Bergmans raffinerade konst som skådespelsbyggare. Om åsikten ifråga